

УДК 34
3-12

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 27.06.2024 № 10).

З-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 черв. 2024 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. 138 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (21.06.2024), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, недержавних установ України та іноземних держав.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; канд. юрид. наук, доц. **Станіслав ЧЕРНОП'ЯТОВ**; **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*).

ISBN 978-966-981-927-7

© ВВПЗ ДГУ, 2024
© Автори, 2024

ефективним засобом захисту прав не тільки пацієнтів, а й фінансових та інших інтересів медичних працівників. Таке страхування дає змогу перенести тягар відповідальності на незалежного від пацієнтів суб'єкта правовідносин – страхову компанію

Як і інші види медичного страхування, страхування професійної відповідальності медичних працівників здійснюється на підставі договору. Тому особливості правової природи і порядку укладення та форми, змісту є такими ж як і в інших видах добровільного медичного страхування, але з врахуванням відносин, які склалися [4].

Отже, в сучасних умовах реформування питання цивільно-правової відповідальності медичних працівників, розроблення нормативно-правових актів та механізмів притягнення до відповідальності є зберігає свою актуальність та потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Берназ-Лукавецька О. М. Особливості цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг. *Часопис цивілістики*. 2019. С. 19-24.
3. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text> (дата звернення 29.05.2024).
4. Скриннікова К. О. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності лікарів (медичних працівників). *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 237-248. URL <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288612/282259> (дата звернення 30.05.2024).

Лежнєва Т.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0001-7823-9132

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМИ ПЕРШОГО РЕЧЕННЯ ЧАСТИНИ 1 СТАТТІ 51 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ШЛЮБУ

З розвитком українського суспільства, яке є частиною світової цивілізації західного типу, формується та стає більш вираженим суспільний запит на врегулювання шлюбних відносин між особами, які не відносяться до різних юридичних стій. У зв'язку із війною такий запит набуває додаткової актуальності. Такий запит має не лише прикладну раціональність, але цілком

змістовне правове підґрунтя, адже відповідає правовим ідеям та цінностям, які здебільшого поділяються українськими державою та суспільством (людиноцентризм, виняткове значення прав і свобод людини, рівність, заборона дискримінації, верховенства права).

Суто юридична необхідність задоволення цього запиту була підтверджена Європейським судом з прав людини у рішенні у справі «Маймулахін і Марків проти України» (Заява № 75135/14) [1]. ЄСПЛ дійшов висновку про те, що «80. [...] різниця у ставленні в цій справі, яка полягала в необґрунтованій відмові заявникам як одностатевій парі в будь-якій формі правового визнання та захисту у порівнянні з різностатевими парами, становить дискримінацію щодо заявників за ознакою їхньої сексуальної орієнтації. 81. Отже, було порушено статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції».

Однак такий запит викликає суспільну дискусію. Противники задоволення запиту, які представлені окремими особами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями, релігійними організаціями, іншими утвореннями різного рівня інституціалізації (а подекуди навіть і публічно-владними інституціями, як-от численні місцеві ради та навіть деякі міністерства) передусім вдаються до аргументів, що лежать у позаправовій сфері, апелюючи до моральних або релігійних норм, публічного інтересу, національного інтересу, традицій тощо. Такі аргументи є належними у сфері суспільної дискусії. А в рамках наукової юридичної рефлексії вони мають лишатися за дужками; суб'єкт такої рефлексії має оперувати виключно правовими доводами, бути вільним від власних поза правових уподобань.

Звичайно, у широкій суспільній дискусії вдаються і до правових аргументів, серед яких найбільш популярним є апеляція до норми ч. 1 ст. 51 Конституції України [2] («шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка»), з якої висновується, що нібито різностатевість подружжя є істотною ознакою шлюбу, встановленою Конституцією, а отже запровадження законом шлюбу між одностатевими людьми є неконституційним. Слід відзначити, що радикальніше тлумачення цієї норми висновує з неї неконституційність не лише шлюбу, але і альтернативних юридичних форм інституціолізованого врегулювання шлюбних відносин між юридично одностатевими людьми (як-от реєстрованих партнерств, які передбачаються проектом Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023 року [3]). Наприклад, таку думку висловило Міністерство оборони України у своїх пропозиціях до вказаного проекту Закону № 9103 [4].

Розуміння ч. 1 ст. 51 Конституції України як такої, що визначає різностатевість як істотну ознаку шлюбу, не є унікальною лише для сфери суспільної дискусії, але має деяке поширене і в юридичній науці, у тому числі у дослідженнях, які проводилися поза контекстом питання перспектив врегулювання одностатевих шлюбних партнерств.

Метою цього дослідження є тлумачення норми ч. 1 ст. 51 Конституції України щодо шлюбу. Гіпотеза дослідження є такою: (1) норма першого речення ч. 1 ст. 51 Конституції України («шлюб ґрунтується на вільній згоді

жінки і чоловіка») не є легальним визначенням шлюбу чи нормою, що визначає суб'єктів права на шлюб, та не планувалася законодавцем як така; (2) натомість метою і дійсним змістом цієї норми є встановлення принципу добровільності шлюбу; (3) відтак легальне визначення шлюбу у Конституції України відсутнє, і з'являється лише у акті з ієрархічним статусом закону – Сімейному кодексі України [5] (ч. 1 ст. 21 – *«шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану»*); (4) отже, конституційні перепони щодо запровадження шлюбів, а тим більше альтернативних юридичних форм інституціолизованого врегулювання шлюбних відносин між юридично одностатевими людьми, відсутні. Методологія дослідження передбачає застосування низки методів тлумачення норм права, як-от граматичний (із врахуванням юридико-технічних особливостей), системний, структурний, телеологічний, аксіологічний, ієрархічний.

1. Граматичне тлумачення. Синтаксична структура досліджуваної норми однозначно вказує, що дійсний зміст норми полягає у встановлення добровільності шлюбу. *«Шлюб»* (підмет) через *«трунтується»* (присудок) пов'язується із додатком *«на вільній згоді»*. Доповнення щодо того, що це згода є згодою *«жінки і чоловіка»* має слабший граматичний зв'язок із *«шлюбом»* та, вірогідно, включена для того, аби підкреслити, що йдеться саме про згоду осіб, які вступають до шлюбу (а не, скажімо, їх батьків, родичів, держави чи територіальної громади), але мало вірогідно, що саме з метою імперативного встановлення принципу різностатевості шлюбу.

2. Граматичне тлумачення із урахуванням правил юридичної техніки. Текстуально та юридико-технічно досліджувана норма не є визначенням поняття. Визначення поняття логічно має структуру *«термін, що позначає поняття»* + *«зміст поняття, тобто перелік усіх його істотних ознак»*, а граматично – *«іменник, що є терміном, який позначає поняття»* (підмет) + відповідне дієслово із значенням *«бути»* (дієслово-зв'язка) або його пунктуаційний заміник (*«–»*) + складний присудок, в якому за допомогою різноманітних частин мови описуються істотні ознаки поняття. Обговорювана норма не відповідає ані структурі визначення, ані його суті, оскільки не перелічує усіх істотних ознак шлюбу, а отже і не може кваліфікуватися як визначення поняття *«шлюб»*.

Тут слід зазначити, що в теорії права визнаною є ідея виокремлення власне (1) класичних правових норм, які є правилами поведінки, регуляторами відносин через те і завдяки тому, що являють собою певне деонтичне судження (судження про належне або неналежне) з тією чи іншою модальністю; та (2) спеціалізованих норм права, які не містять самі по собі правило поведінки (через що правильніше говорити про них навіть не як про норми, а як про приписи) та, як правило, не містять деонтичного судження і модальності, але виконують допоміжну роль, діють лише *«вбудовуючись»* у класичну норму права і застосовуються у сукупності із нею; сюди відносять, зокрема, норми-визначення (дефініції). Серед правових норм першого типу

виділяють норми-принципи, які встановлюють основні засади правового регулювання та мають високий ступінь узагальнення.

З урахуванням цього обговорювана норма є класичною нормою права, а точніше – нормою-принципом, – яка встановлює принцип добровільності шлюбу, тобто вимозі добровільної згоди на шлюб осіб, які вступають до шлюбу.

3. Системний і структурний методи тлумачення передусім звертають нашу увагу на те, що обговорювана норма міститься у розділі II. «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а отже норми, які тут містяться очікувано мають сприйматися передусім як такі, які підтверджують, закріплюють та утверджують права і свободи людини; говорити про зворотне – обмеження прав – можна лише у випадку, якщо це прямо, однозначно і чітко, без потреб у додатковому тлумаченні, випливає із тексту норм, які тут містяться.

Крім того, системний аналіз (також із врахуванням правил юридичної техніки) звертає нас до другого речення ч. 1 ст. 51 Конституції України («кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї»), що ще раз підтверджує, що метою і змістом норм ч. 1 ст. 51 Конституції України є не надання дефініції шлюбу, а конституційне закріплення ключових принципів сімейного права – добровільності шлюбу та рівності подружжя.

В рамках системного аналізу з урахуванням ієрархічного методу звертаємо увагу і на ст. 92 Конституції України, яка визначає сферу виключного регулювання законами України. Відповідно до п. 6 цієї статті, виключно законами України визначаються засади регулювання шлюбу, сім'ї. Отже, Конституція визначає належний і достатній ієрархічний рівень джерела права для встановлення засад регулювання шлюбу (а такою є і дефініція шлюбу та визначення суб'єктів права на шлюб) – закони України.

Також слід звернути увагу на загальнодозвільний режим правового регулювання для фізичних осіб та інших суб'єктів приватного права (ч. 1 ст. 19 Конституції України) – *«правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством»*; з цього випливає, що як активні обов'язки, так і пасивні обов'язки (заборони, обмеження) мають бути чітко і однозначно встановлені законом

4. Застосовуючи встановлене вище в рамках цільового (телеологічного) методу тлумачення, висновуємо, що законодавець у обговорюваній нормі мав мету (намір) саме встановити принципи добровільності та рівності шлюбу, а не надати легальну дефініцію останнього.

5. Вдаючись до аксіологічного (ціннісного) методу звертаємо увагу на ті ключові цінності, які лежать в основі українського конституціоналізму та нашого Основного Закону – (1) людина, її права і свободи, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, гідні умови її життя (преамбула, стаття 3); (2) верховенство права (ст. 8).

З урахуванням цих ціннісних орієнтирів пріоритетним є тлумачення на користь особи, з вибором того варіанту, який є більш сприятливий для особи

(права, можливості, свободи, інтереси), а не той, який обмежує її правове становище (обов'язки, заборони, перешкоди). А отже правильнішим є тлумачення обговорюваної норми саме як норми-принципу про добровільність і рівність, а не як норми-дефініції про статевий склад подружжя.

Таким чином, викладена вище гіпотеза знайшла підтвердження. Частина 1 ст. 51 Конституції України щодо шлюбу не є легальною дефініцією шлюбу чи нормою, що визначає суб'єктів права на шлюб. Вона містить дві норми-принципи, які встановлюють принципи добровільності шлюбу і рівності подружжя. Найвищою ієрархічно нормою, яка все ж містить дефініцію шлюбу, включно із ознакою різностатевості подружжя, є норма ч. 1 ст. 21 СК України. Відтак відсутні саме конституційні перешкоди для відходу від правила про юридичну різностатевість осіб, які бажають укласти шлюб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 01 червня 2023 року у справі «Маймулахін і Марків проти України» (Заява № 75135/14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>

4. Пропозиції Міністерства оборони України до проекту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» (Народний депутат України Совсун І.Р., реєстраційний номер 9103 від 13.03.2023. Перше читання). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3304940.pdf?fbclid=IwAR3sK3IN5j-mjaZSWd2h54LeZkAfrTVXK2aKsXxUvcCCqV6A3E8hD2Y3YN4

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Негодченко В.О.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

Самойленко О.С.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

На сьогодні категорія «адміністративно-правові засади» досить часто використовується у дослідженнях як мовна конструкція, яка характеризує